

Горан Илић Бенке

докторанд

Улога црквене химнографије у освећивању времена и укључивању верних у време спасења

Сажетак: Црквена празнична химнографија израста из Литургије, Светог Писма и празничних беседа отаца првенствено 4. века. Дубоко укоревана у њима, она поред своје егзегетске улоге, има и једну анамнистичку улогу која се огледа у реактуализацији празника унутар црквене литургијске заједнице. На ту њену улогу најбоље указује употреба израза „σήμερον“ — „данас“ којом се у химнама истиче свагдашња актуелност за нас догађаја из Божијег домостроја спасења. Уносећи у годишњи круг атмосферу празника као и реалност Будућег Века, химнографија учествује у освећењу времена. Она такође истиче потребу духовне борбе и потпуног предавања вољи Божијој. Кроз идентификацију с Адамом, односно сваким палим или немоћним човеком у библијским одељцима који се читају током Часног Поста и периода Педесетнице, црквена химнографија нас чини свеснима нашег палог стања, али и неопходности нашег уздања у Христа као нашег Спаситеља и Исцелитеља. На тај начин она нас укључује у преображено време Цркве које за нас постаје време борбе и време спасења. Од момента укључивања у време спасења, човеков живот се преображава у славословље. Пасхална служба најбољи је пример човековог славословља које и јесте крајњи циљ химнографије. Предавши се потпуно вољи Божијој и имајући чврст ослонац у Његовом спасоносном делу, стижемо до чистог славословља као најсавршенијег израза наше радости која проистиче из живота у Цркви и заједнице с Богом

кључне речи: Химнографија, Литургија, празник, освећење времена, σήμερον, анамнеза, идентификација с Адамом, време спасења, славословље

1. Анамнистичка природа празника

1.2. Литургија као происходиште свих празника

Празници Изабраног народа у Старом Завету били су дани сећања и спомињања Стварања и догађаја у којима се пројављивала рука Божија над Израиљем, као што је то био случај са слављењем Пасхе, а поред тога били су прилика за подгревање и јачање наде у долазак обећаног Месије.

Када је Господ својим ученицима, на последњој пасхалној вечери са њима, дао хлеб и вино као своју Тело и Крв, дао им је заповест: „Ово чините у мој спомен“. Према томе, Црква Господња вршећи апостолску службу кад год служи литургију она извршује ову Христову заповест, спомињући сва славна дела Спаситеља којима смо избављени од власти смрти и присаједињени стаду Његовом. Кроз литургију, Црква нас опомиње да смо ми деца Божија и народ изабран као причасници и удови Тела Сина Његовог, и због тога узноси славопој и жртву хвале Богу Вишњему. Литургија јесте алфа и омега свих празника, она је празник над празницима, једини истински хришћански празник у коме су садржани сви празници и мимо које-

га нема другог празновања. Отуда кад се служи литургија, тад је и празник, а празник без литургије не може ни да буде.

Па ипак, знамо да по узору на јудејску Пасху, први хришћани издвајају током године један посебан недељни дан славећи Васкрсење које представља Нову Пасху и ипуњење целог Старог Завета. За прво време је то било и једино издвајање унутар године једног посебног хришћанског празника. Но, убрзо по престанку гоњења на хришћане, у већим хришћанским центрима а по узору на јерусалимску мајку цркву која је чувала успомену на догађаје из Христовог живота на земљи везујући их за места куда је Он ходио, почело је издвајање и других празника који сачињавају карике у ланцу Божијег домостроја спасења.

На основу података које нам је оставила Етерија с почетка 4. века о начину светковања празника у Јерусалиму, видимо да су окосницу богослужења чиниле литије по местима везаним за конкретни догађај. Ту су била укључена и читања месијанских места из Старог Завета и одељака Новог Завета у вези са прослављаним догађајем, као и певање псалама. Наравно, централно место празновања заузимала је литургија.¹

1.2. Постепено развијање празника и празничне химнографије

Убрзо затим, свој велики допринос продубљивању празника и тумачењу њиховог значаја за наше спасење дају велики оци 4. и каснијих векова, својим сјајним празничним беседама. У овим својим обраћањима своје верном стаду окупљеном на литургији у празнични дан, они су надахнути Духом Божијим кроз литургију и свештена чтенија, проицали у тајну Божијег домостроја. Повезујући и тумачећи читана старозаветна и новозаветна места, показивали су на који начин се дело Христово одражава на наше постојање, и како нас води ка испуњењу Божанске воље о спасењу свију и свега!

Коначно, појављују се и химнографи који својим песничким саставима настављају дело које су велики оци беседници започели. Они се надовезују на Свето Писмо и светоотачка тумачења које имају за свој извор. Поред тога што својим химнама чине празнична богослужења још свечанијима, они такође доприносе продубљивању нових аспеката празника. Не треба стога сметнути с ума ни *εἰσεῖτησκυ улоу* коју имају химне, нити допринос њихових аутора у тумачењу светописамских одељака.

У међувремену, заокружује се полако и годишњи круг великих Господњих и Богородичиних празника са идејом да се читава година претвори у један венац Спасоносног дела Господњег за нас у коме сваки цвет одише посебним мирисом. Тако је уместо Јерусалимског подручја са местима које је Господ својим стопама и делима осветио, црквена година за нас постала тај простор Небеског Јерусалима у коме час идемо до Витлејема, час смо на Јордану, па на гори Преображења, час опет с Христом на Јелеонској гори зној лијемо с крвљу, па на Голготи осећамо да нас призивају заједно с Њим, да би затим просијали радошћу Васкрсења, и коначно с апостолима на Сиону дочекујемо обећаног Утешитеља!

Тако је Црква нашла за сходно да издвајањем и појединачним истицањем празника током годишњег круга своје верне напосто учини свеснијим свих оних аспеката дела спасења садржаних у свакој литургији.² Она им тиме пружа прилику да се задрже на свакој степеници лествице која нас води ка висинама истин-

¹ Хаџилук Етерије у Света Места, у *Хеорџолоџија*, Лазар Мирковић, Београд 1961, 285–308.

² ТАФТ, РОБЕРТ Ф, *Beyond East and West, Rome 2001*, 82.

ског созерцања Божије икономије спасења тј, ка истинској теологији. Једним од педагошких средстава Цркве за постизање овог циља управо се показује црквена химнографија. Специфичношћу свог поетског израза, химнографија доприноси *ојрисуйњавању йразника* у свести и животу верних, и саме верне уводи у њихову атмосферу. Могли бисмо стога назвати ово *анамнестичком улојом* химнографије, управо у литургијском смислу, будући да црквене песме не само да нас подсећају на догађаје који су се збили већ нас и уводе у њихову тајну чинећи нас њиховим актуелним судеоницима, као што се да видети на основу примера који следе.

1.3. Појам „ојмеров“ у празничној химнографији (освећивање времена реактуализацијом празника)

Израз ојмеров (=данас) који толико често срећемо у празничним химнама на најуспешнији начин приводи нам реалност и актуелност Христовог дела. Не ради се ту само о томе да „данас“ — на тај и тај празник се сећамо тога и тога догађаја и прослављамо његову успомену. Не. Песници желе нешто више од тога да нам пренесу. Желе да нас освесте да се баш Данас, тј. овде и сада, одиграва наше спасење а од нас зависи хоћемо ли се укључити и пристати на њега или не.

Тако на Благовести слушамо:

Данас је заглавље = почетак нашег спасења и објава вечне тајне: Син Божији постаје син Дјеве, а Гаврило јавља радосну благодатну вест. Због тога заједно с њим кличемо Богородици: Радуј се благодатна, Господ је с тобом!³

Дакле, управо нам се објављује тајна, која је и нама као и Богородици несхватљива и необјашњива! Но, од нас зависи да ли ћемо као и она с поверењем и с радошћу прихватити вољу Божију, или ћемо остати по страни. Хоћемо ли се радовати заједно с Гаврилом или ћемо изједани сумњом остати далеко од истине која нам се овог момента пружа.

Слично и на Божић певамо:

Дјева *данас* Натприродног рађа, и земља пећину приноси Неприступном. Анђели с пастирима славослове, а мудраци за звездом путују, јер се нас ради роди младо детенце, предвечни Бог наш.⁴

Поред израза „данас“ у овим песмама врло је карактеристична и употреба презенте чиме се још више подвлачи свагдашња актуелност празника. Заправо ова нам средства указују на једно надилажење времена, односно његово освећење и преображај.

Ево још пар карактеристичних примера За Богојављење славословимо:

Јавио си се *данас* васељени, Господе, и светлост Твоја обасја нас који певамо: дошао си и објавио си се, Светлости Неприступна.⁵

За Преображење:

Данас на гори Тавору преобразивши се пред ученицима (Господ) показа праобразну лепоту иконе (Божије), примивши у себе човечанску природу.⁶

У недељу слушамо о Васкрсењу:

Данас Христос уништивши смрт, васкрсе као што рече, и радовање свету дарова.⁷

³ Тропар на Благовести.

⁴ Кондак Божића.

⁵ Кондак Богојављења.

⁶ Служба на Преображење, 1. стихира на стиховње, на вечерњу.

⁷ Октоих, 6. Глас, субота вече, 2. стихира на Господи возвах.

На Духове:

*Данас ова пришла сила — Дух Свети, Дух Премудрости Божије, Дух који од Оца исходи, и који се у Сину показа нама вернима раздељиван — усељава се у нас по природи светиње која се у њој очитује.*⁸

Из ових и многих других примера може се уочити једна чврста веза између употребе наведеног химнографског израза и литургијске молитве анамнезе. У оба случаја реч је не напросто о једном сећању и комеморацији догађаја који су се збили у прошлости, већ о њиховом оживљавању, реактуализацији, унутар литургијске заједнице која их проживљава. Будући да се ради о догађајима спасоносног карактера, њихове последице су за нас свагда актуелне. Тако дакле, Господ се само једанпут рађа од Дјеве, једном умире за нас, и једном васкрсава, али Он оживљава своје дело унутар евхаристијске заједнице за коју оно остаје увек ефикасно. Последице спасоносних догађаја имају толику силу да никада не могу да буду исцрпљене.⁹ Оне нас већ сада стављају пред реалност будућег у мери у коликој учествујемо у њима сада. Баш као што се у анамнези сећамо Другог и славног доласка. Отуда можемо да разумемо *есхатолошки асијекал* израза „σήμερον“. Сила овог израза није у тренутној реактуализацији празника, већ заправо у указивању на њихову вечну актуелност којом нам се већ открива реалност будућег Царства Божијег. И управо у том откривању светог унутар овог пролазног профаног времена, долази и до његовог освећивања.

2. Поистовећивање живота на земљи са борбом за задобијање спасења

1. 2.1. Трагедија људског рода као лична трагедија сваког понаособ

До сада смо видели једну страну реалности нашег живота у Цркви. Па ипак, постоји и друга страна медаље. Иако је с победом Христовом смрт изгубила свој негдашњи значај за нас, ипак, док је овога света, трајаће и његови закони заједно са пропадљивошћу и пролазношћу. По својој палој природи, човек и даље тежи греху. То је и даље реалност у којој он живи. Но, значај Христовог дела за нас јесте што нам је омогућио да се припијемо уз Њега и тако црпећи божанске енергије из заједништва с Њим да се занавек одупремо смрти. Као што је и Сам указао, Христос је наш Пут, Истина и Живот (Јн 14,6)!

Оно што се од нас тражи јесте да одбацимо свој лични егоизам, да се преобразимо духом смирења, свесни личне немоћи и очекујући помоћ одозго, а не с неке друге стране. Томе нас учи Литургија позивајући нас да „сами себе и једни друге и сав живот свој Христу Богу предамо“, а исто нас уче и текстови црквеног песништва.

Учећи нас духу смирености, химнографија често подсећа на пало стање у коме се налазимо. При развоју химни годишњег круга то је остао моменат свагда присутан и истицан. Октоих је пун покајних тропара и стихира унутар својих дневних служби. Штавише и међу Христовим спасоносним и победоносним празницима, Његово Страдање ће увек остати као опомена и подсећање на чињеницу нашег пада, због којег је Син Божији и узео на Себе добровољна страдања. Стога се од најранијих времена у Цркви устаљује и период Велике Четрдесетнице, као *par excellence* покајни период и припрема како за достојно учествовање у Христовим Страдањима, тако и за свецело учешће у Славном Васкрсењу. Четрдесетница је с разлогом,

⁸ Служба на Педесетницу, 1. тропар 5. песме 1. канона.

⁹ Са необјављених предавања проф. Андреја Лоског на тему литургијске анамнезе, Институт Св. Сергија — Париз, 2009.

иако период радости због доласећег Васкрсења, уједно и „период жалости“. С једне стране, свакако, „зато што нас подсећа и припрема, и усмерава нас ка Страдању, ка часним Страдањима и крсној смрти Господа нашег Исуса Христа“, али с друге стране и зато што „нас подсећа на ту најжалоснију чињеницу, да су управо наше страсти и многи и безбројни греси били узрок да Јединородни и безгрешни Син Божији претрпи страшна страдања.“¹⁰ И ово није само стилска фигура, већ жива истина. Сваки наш грех, наиме, јесте поновно закивање клинаца у Христове ране на Крсту. Није се Христос распео само због Адамовог преступа, Он је примио распеће због мене, због тебе, због мојих и твојих личних грехова којима се удаљујмо од Њега.

Химне триодског одсека, тј. оне које обухватају период Часног поста са његовим припремним недељама, а које припадају у највећој мери студитској традицији 8, а надамсе 9. века, изграђују читав један педагошки систем с циљем да нам укажу на неопходност духовне борбе зарад задобијања спасења. Можда најрепрезентативнији пример тога јесте стихира коју налазимо на самом уласку у Часни Пост:

Поприште добродетељи отвори се, ви који желите да се борите уђите, опасавши се добрим подвигом поста... и примивши свеоружје крста, успротивимо се врагу, имајући као необориву стену веру, и као штит *молићиву*, и шлем *милостињу*, уместо мача *јоси*, који одсеца од срца сву злобу. Онај који чини ово, примиће истинити венац од свецара Христа у дан судњи.¹¹

Ово наравно није једини пример у којем нас химнографи упућују на начине и средства за напредак у духовној борби. Стога можемо овде, поред другог, да уочимо и једну *дидактичку улогу* црквене химнографије.

2.2. Поистовећивање с Адамом и са сваким палим човеком

Дотичући се током годишњег круга јеванђелских примера људи грешника, немоћних и болесних којима Христос опрашта грехе и подиже их из постеље, другом речју оних који потребују помоћ Богочовека, Црква нам указује како се у крајњој линији сваки човек налази у томе стању зависности од божанске милости. Обрађујући наведене мотиве, црквена химнографија открива нам још једну своју улогу која се огледа у укључивању *верних у активан однос са Бојочовеком*, и то управо кроз поистовећивање са јеванђелским примерима грешника, немоћних и потребитих.

Интересантно је погледати на које све начине химнографи постижу ову идентификацију.

а. Најчешћи случај јесте да песник позива на следовање (или пак неследовање) примеру који се излаже. Позив је или упућен вернима (по правилу у 1. лицу множине), или је пак формулисан као обраћање аутора својој души која се или уподобила примеру палога, или је далеко од примера који би требало да следује. Примере за обе варијанте налазимо у служби Недеље о митару и фарисеју:

Не помолимо се фарисејски браћо, јер који узноси себе понизиће се. Смиримо себе пред Богом, у посту митарски зовући: Очисти нас, Боже, грешне.¹²

И још:

Разумевши душо моја разлику између Митара и Фарисеја, избегавај гордељиви наступ другог, и поревнуј благоумилној молитви првога, и завапи: Боже очисти ме грешног и помилуј ме!¹³

¹⁰ Φραγκόπουλος, Αθανάσιος, Το στάβιον τῶν ἀρετῶν, Ἀθήναι 1978, стр. 10.

¹¹ Недеља сиропусна, јутро, 2. стихира на Хвалите.

¹² Недеља о митару и фарисеју, вече, 1. стихира на Господи возвах.

¹³ Недеља о митару и фарисеју, вече, славник на литији.

д. Такође, песник често врши сопствено упоређивање (самим тим и свакога који химну поји или слуша) са ликом који се обрађује, завршавајући молитвом Господу за притицање у помоћ као и некада у конкретном јеванђелском догађају или причи:

Као блудни син и ја приступих, Милосрдни, протраћивши сав живот у туђини. Расточих богатство које си ми дао Оче: прими ме кајућег се Боже и помилуј ме!¹⁴

в. Можда најзанимљивији и најснажнији начин јесте директно стављање у позицију библијског лика. Некад је читава стихира од почетка до краја стављена у уста одговарајућег лика, као да је он сам произноси (у 1. лицу једине), или је ипак дат најпре мали увод. У сваком случају, неодољив је осећај поистовећивања са речима које слушамо и певамо, тј. као да излазе из наших уста. Ево примера из службе Сиропусне недеље која врши спомен на пад Адама и његово изгнање из Раја:

Седе Адам наспрам Раја, и своју наготу оплакиваше ридајући: „Авај мени, обманом лукавом прелашћеноме и покраденоме и удаљеном од славе! Авај мени нагоме простотом и сада збуњеноме! Но, о рају, нећу се више наслађивати твојом сладошћу, нећу више гледати Господа и Бога мога и Саздаатеља: у земљу ћу поћи од које и узет бих.“¹⁵

После једне овакве стихире човек не може да остане равнодушан, већ дубоко замисливши се над собом, схвата да у потпуности дели Адамову судбину. Схвата поруку Цркве дату му кроз химне: Сви смо Адам! Јер сваки наш грех је Адамов грех који нас удаљује од заједнице с Богом, од Дрвета Живота и првобитног достојанства.

2.3. Поистовећивање са болеснима и умрлима које Господ васкрсава и исцељује.

Сличан метод користе химнографи и кад се баве тематиком болесних којима Христос дарује исцељење. Ево два примера. Први се односи на исцељење ослабљеног у Бањи Витезди, а други на исцељење слепога од рођења.

Непогребен мртвац будући, ослабљени видевши Те завапи: Помилуј ме Боже, јер одар мој једнак је гробу. На шта ће ми уопште такав живот?! Не треба ми Овчија купељ јер немам никога да ме у њу положи кад се воде узмуте. Но, Теби притичем Извору исцељења, да и ја са свима вапијем: Свесилни Господе слава Ти!

Јасна је поента — Христос је Извор исцељења за све нас, и њему Једином притичемо.

Духовно Сунце Правде — Христe Боже, који онога што од утробе (мајчине) беше лишен светлости просветли обострано Твојим пречистим додиром, озаривши и наше душевне очи, покажи нас синовима светлости да ти с вером вапијемо: Велико је и неизрециво милосрђе Твоје према нама, Човекољупче, слава Ти!

Наравно, у оба случаја присутна је и једна транспозиција с физичког на духовни план. Оно што надасве очекујемо од Христа јесте ослобођење од духовне ослабљености грехом, духовни вид и усиновљење Очево посредством Сина. Дакле, опет се ради о свагда актуелној теми, о нашој насушној и свагдашњој потреби за нашим Спаситељем и Исцелитељем. Опет се нашим поистовећивањем с онима којима Христос притиче у помоћ предацујемо у сферу есхатолошког ишчекивања нашег Господа, и славословља због неизрециве силе Божије, и Његовог човекољубља и милосрђа према нама!

¹⁴ Недеља о блудном сину, Славник на литији.

¹⁵ Недеља сиропусна, субота увече, Славник на Господи возвах.

2.4. Радост у Христу

И коначно да се опет вратимо нашем садашњем учешћу у Царству Божијем. Кад не би постојало потврде свише о том нашем припадништву небеском, наш живот хришћана би био заиста неоснован и потресан сумњом, а наша борба под великим знаком питања ако не и бесмислена. Напротив, Господ нам дарује потврду о свом присуству кроз искуство Црквене заједнице у којој добијамо ослонац свог бића. То искуство заједништва рефлектује се у нашем животу кроз радост која није од овога света.

Показавши смирење, спремност на духовну борбу, и потпуно уздање и веру у Спаситеља, ми постајемо спремни да у потпуности осетимо сву величину дара живота који нам се у Цркви дарује. Радост која из њега проистиче проналази свој најбољи израз у славословљу које је уједно и најсавршенији вид молитве! И заиста црквено песништво то и јесте — *славословље*. Свака молитва се завршава слављењем Избавитеља. Црквено песништво, пак, достиже врхунац тог славословљења у богослужењу Пасхе:

Ходите, причестимо се у нарочити дан Васкрсења, родом новог винограда, божанског весеља, Царства Христова, опевајући га као Бога у све векове!¹⁶

Нема ничег тако величанственог, тако победоносног и тако радосног као што је то Богослужење Светле Седмице. Појући песме Пасхалног канона, радост која обузима човека, потпуно га измешта из оквира свакодневице у простор Небеске Литургије...

Небеса нека се достојно веселе, и земља нека се радује, нека празнује свет, видљиви и невидљиви: јер Христос уста, (и наста) весеље вечно.¹⁷

То није било каква пролазно весеље овога света, већ радост која свој основ има у Христовој победи над смрћу и дару бесмртности који се дарује свима онима који га прихватају. То је, као што рекосмо, радост која постаје ослонац и темељ нашег бића.

Сада се све испуни светлошћу, небо и земља и преисподња: нека празнује сва твар Васкрсења Христова, у њему се утврђујемо.¹⁸

3. Закључак: „Ево сад је време најбоље, ево сад је дан спасења!“ (2 Кор 6,2.)

Својим специфичним изразом, видели смо како химнографија у многоструком доприноси продубљивању смисла годишњих празника и уопште тема којих се дотиче током црквеног годишњег круга. Задржавајући свагда литургијски карактер, видели смо с једне стране на који начин она реактуализује и оприсутњује празнике, а с друге стране на који начин укључује верне у њих чинећи их њиховим активним учесницима. Заиста, могли бисмо рећи да је највећа улога химнографије у свакој од успомена и празника током године управо у истицању њихове свагдашње актуелности за нас. Као да иза свих песничких састава наше Цркве стоји онај павловски усклик и опомена: „Ево сад је време најбоље, ево сад је дан спасења!“ (2 Кор 6,2.)

Стога је од велике користи за живот нас хришћана и наш долазак и учешће на дневним богослужењима (наравно, према могућностима и силама сваког понаособ), а свакако кад је реч о васкрсним, претпразничним и празничним службама

¹⁶ 1. тропар 8. песме Пасхалног канона.

¹⁷ 2. тропар 1. песме Пасхалног канона.

¹⁸ 1. тропар 3. песме Пасхалног канона.

све до оданија, и наравно, период Великог Поста и Педесетнице. Јер кроз дневна богослужења се у наш живот протеже литургијско време Цркве које у пуноћи кушамо на недељним и празничним литургијама, али које нас држи буднима и свагда свеснима да стремимо Отаџбини која није од овога света. То нам даје додатну снагу за живот. У противном у великој смо опасности да време које проводимо изгуби ту димензију спасоносног и непролазног, и да нас ритам данашњег живота са својим многим бригама сатре, најпре нас удаљивши од извора енергије који проналазимо у Цркви. Наша је пак обавеза — свештеника, професора и студената богословља и појаца — да приближимо богослужења људима да их боље разумеју и осете, између осталог и тумачењем и превођењем молитава и химни, али и њиховим пажљивим проузношењем и певањем.

Само на тај начин ће и химнографија наше Цркве задобити место које јој припада и њена улога ће постати видна када нађе пут до срцаца и ушију верних. Јер идентификујући време као поприште борбе и време спасења, химнографија га, силом и дејством Литургије из које происходи, освећује и отвара ка вечности. Боље речено, она у време уноси реалност Царства Небеског, и нас саме чини већ овде и сада причасницима истога чинећи нас свеснима наше релације с Богом, позивајући нас свагда на будност али и на учешће у радости празничног весеља за Господњом Трпезом.

Résumé: L'hymnographie festive de l'Eglise provient de la Liturgie, de la Sainte Ecriture ainsi que des homélies festives des Pères surtout ceux du 4ème siècle. Profondément enracinée en eux, l'hymnographie a, à côté de son rôle exégétique, un rôle anamnétique. Celui-là se reflète dans une réactualisation des fêtes au sein de la communauté liturgique de l'Eglise. Ce qui nous montre de la meilleure façon ce rôle anamnétique ; c'est l'usage du mot « σήμερον » — « aujourd'hui » dans les hymnes qui souligne l'actualité incessante des événements de l'économie divine du salut. En introduisant dans le cycle annuel l'atmosphère des fêtes ainsi que la réalité du siècle à venir, l'hymnographie participe à la consécration du temps. Elle indique aussi le besoin du combat spirituel et de la confiance totale en la volonté de Dieu. Par l'identification avec Adam et avec chaque homme tombé ou faible dans les récits bibliques lus pendant le Carême et la période de la Pentecôte, l'hymnographie de l'Eglise nous rend conscients de notre état de chute, aussi bien que de la nécessité de notre espérance en Christ, en tant que Sauveur et Bienfaiteur. De cette manière-là elle nous fait participer au temps transfiguré de l'Eglise, qui devient pour nous le temps du combat et le temps du salut. Dès le moment de notre intégration au temps du salut notre vie d'homme se transfigure en doxologie. Le meilleur exemple de la doxologie humaine c'est le service Pascal. En fait, la doxologie est le but final de l'hymnographie. Nous étant confiés complètement à la volonté de Dieu et étant enracinés dans l'œuvre du salut, nous arrivons à la doxologie pure, ce qui est l'expression sublime de notre joie provenant de la vie ecclésiale et de la communion avec Dieu.